

UDK

903.4 (497.5 Kunci)“637”

903.02 (497.5 Kunci)“637”

UDC

GRADINA KUNCI: PRILOZI POZNAVANJU GRADINSKIH NASELJA ISTRE

Vedran KOS

Stručni rad

Vedran KOS
Narodni muzej Labin
1. svibnja 6, 52220 Labin, HR
e-mail: vedran.kos@pu.t-com.hr

Primljeno: 25.09.2006.

Odobreno: 21.06.2007.

Gradina Kunci smještena je oko 2 km sjeveroistočno od Staroga grada (Labin), spada u značajnija gradinska naselja istočne Istre. U radu je prikazan povijesni pregled istraživanja gradine, smještaj i opis naselja te je opisana keramika s Baćićevih sondiranja. Na kraju su iznesena zaključna razmatranja u kojima je datirano naselje.

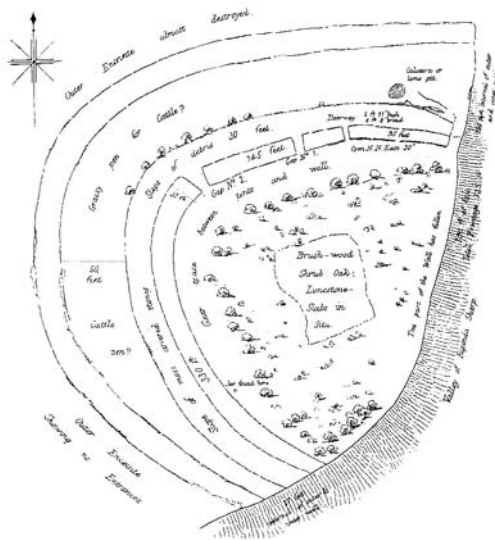
KLJUČNE RIJEČI: *Kunci, gradina, brončano doba, keramika*

Gradinsko naselje Kunci jedno je od najznačajnijih arheoloških lokaliteta na području istočne Istre. Svojom veličinom i dobro očuvanim bedemima plijeni pozornost istraživača još od sredine 19. stoljeća. Veliki broj arheologa pisao je o gradini krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Dvojica autora koji su se najviše bavili gradinom jesu R. F. Burton (Burton 1874; Burton, Scampicchio, Covaz 1878) i B. Bačić (Bačić 1970), koji je u razdoblju od 1960. do 1962. vršio manja sondažna istraživanja. Od Baćićevih istraživanja sve do 2005. na gradini nije bilo istraživanja; ponovo ih je pokrenuo Narodni muzej Labin (Kos 2006). U ovom radu prikazujemo dosadašnje spoznaje o gradini koji uključuje povijest istraživanja, topografske podatke (smještaj i opis gradine), opis i analizu otkrivene keramike, kao i zaključna razmatranja.

Povijest istraživanja

Gradinska naselja na području Labinštine zamijetio je već početkom 18. st. labinski apotekar i povjesničar – amater B. Giorgini (Giorgini 1906, 127). On u svome radu o povijesti Labina spominje gradinu Stari grad nedaleko Ružiči te smatra da je to naselje prethodilo osnutku naselja u Starome gradu (Labin). Sredinom 19. st. P. Kandler u radu o ageru Labina spominje gradinu Kunci, a ono što je posebno zanimljivo, zapisuje njen izvorni naziv Gračišće (Kandler 1848, 276). U njegovom radu jedino zbunjuje podatak da gradinu okružuju tri bedema. Arheološkim lokalitetima Labinštine u 19. st. najviše su se

bavila trojica labinskih arheologa – amatera: T. Luciani, Antonio Scampicchio stariji i Antonio Scampicchio mlađi. U palači potonjih nalazila se prva muzejska zbirka u Istri. Svojim čestim obilascima arheoloških lokaliteta, velikom zbirkom predmeta koje su sakupili, dopisivanjima s tadašnjim intelektualcima o njihovim otkrićima i objavljenim radovima privukli su pozornost tadašnje znanstvene javnosti i pustolova željnih novih otkrića. Najznačajniji istraživač gradine Kunci u 19. st. je britanski istraživač i pustolov R. F. Burton, od 1872. konzul u Trstu. U svoja dva rada, gdje između ostalog piše i o istarskim gradinama, bilježi cijeli niz korisnih podataka vezanih uz gradinu. Izradio je prvi tlocrt gradine (sl. 1), iznosi podatke o geografskom smještaju gradine te opisuje bedeme i nalaze. Posebno je zanimljiv njegov navod o slučajnom otkriću brončanog bodeža na položaju Pervodraze.¹ Naselje spominje i C. Marchesetti (Marchesetti 1903, 106), navodi da se nalazi u blizini Križnoga brega, te u kratkim crticama opisuje naselje. Nakon II. svjetskog rata, gradinu, njezine bedeme i ulaze spominje B. Fučić (Fučić 1953, 68 – 70). B. Bačić početkom šezdesetih u par navrata vrši sondažna istraživanja na

Sl. 1 Prvi tlocrt gradine Kunci kojeg je izradio R. F. Burton (Burton 1874, 394).

¹ Sličan toponim, Prvodrače, nalazi se na padinama koje gledaju prema Labinu, a nedaleko njih smješten je tumul.

gradini. Sonde su bile postavljene uz dva ulaza u gradinu, s gornje i donje strane ulaza. Otkriveni keramički materijal nikad nije objavljen, već je objavljen i opisan fortifikacijski sustav i ulazi u naselje (Bačić 1970, 215 - 227). Podatke o gradini pronalazimo i u Izvještajima Arheološkog muzeja Istre (AMI), većinu izvještaja napisali su B. Bačić, K. Mihovilić i K. Buršić - Matijašić.

U ovome dijelu rada osvrnut ćemo se ukratko i na naziv gradine. Ovisno o autorima, gradina se spominje pod nazivom Gračišće ili Kunci. Toponim Gračišće upisan je na karti u mjerilu 1:5000, a i lokalno stanovništvo tako naziva gradinu. Naziv Kunci, odnosno Villa Kunci, odnosi se na predio udaljen oko 50 m jugoistočno od gradine. Naziv Kunci prvi upotrebljava Burton, a od njega su kasnije taj naziv preuzeli ostali autori, i danas je poznatija pod tim nazivom.

Smještaj i opis gradine

Gradinsko naselje Kunci smješteno je na istočnoj obali Istre, u blizini naselja Breg - Ripenda, oko 2 km sjeveroistočno od Staroga grada (Labin) i 2,5 km zračne udaljenosti od mora (sl. 2). Naselje je smješteno na uzvišenom platou prosječne nadmorske visine između 300 i 346 m. Plato se proteže u smjeru jugozapad - sjeveroistok, dužine je oko 2000 m, a širine između 500 i 700 m. Sjeverozapadnom i sjevernom stranom platoa dominiraju četiri brežuljka (Križni breg 336 m n/v., Mali breg 343 m n/v., Šilac 346 m n/v. i Breg 341 m n/v.). S njihovih vrhova, koji su mogli služiti kao stražarska mjesta, kontrolirao se velik dio Labinštine, a ujedno su pružali vizualnu zaštitu naselju i cijelom platou. Istočno od platoa nalazi se područje Ripende, radi se o manjoj kraškoj plodnoj dolini i pobrđu s više manjih zaselaka (preko doline Ripende išla je jedna od prirodnih komunikacija prema Plominu). Južni rubovi platoa u odličnoj su vizualnoj komunikaciji s gradinskim naseljem u Starome gradu (Labin), dok se s najsjevernijeg brežuljka kontroliraju putevi prema Plominu. Uz zapadno podnožje platoa prolazila je rimska cesta koja je povezivala municipije Albonu i Flanonu.² Zahvaljujući takvom smještaju naselje je bilo teško uočljivo sa svih strana svijeta. Plato je pružao idealne uvjete za naseljavanje, osim što je dobro zaštićen, u blizini naselja nalazila su se dva izvora pitke vode. Plato i plodna dolina Ripende bili su pogodni za zemljoradnju, dok je pobrđe Ripende bilo idealno za stočarstvo.

Naselje je smješteno na blagom uzvišenju uz sam rub jugoistočnoga, šumovitog, dijela platoa. Najveća n/v. naselja iznosi 333 m. Gradina je polukružnog oblika, izuzev jugoistočne strane gdje je branjena prirodnom padinom i kamenim nasipom,

² To je i danas najkraća kopnena veza između Labina i Plomina.

Sl. 2 Topografska karta Labina i okolice s gradinama Stari grad i Kunci (mjerilo 1:25000).

Sl. 3 Zračni snimak gradine na kojem se dobro vidi unutrašnji bedem, dok je vanjski bedem pokriven šumom.

sa svih strana okružena je dvostrukim pojasom bedema (sl. 1). Tlocrt gradine dobro je vidljiv na zračnoj snimci (sl. 3) i Hrvatskoj osnovnoj karti mjerila 1:5000. Gradina se sastoji od dva dijela, gornjeg dijela (gornji grad, akropola), koji je za oko 2 do 2,5 m uzvišeniji od donjeg dijela naselja. Veličina gradine po središnjim osima iznosi oko 165 x 95 m. Kulturni sloj najviše je sačuvan uz bedeme i u donjem dijelu naselja, dok su slojevi u središnjem dijelu gornjeg naselja uništeni erozijom. Unutrašnji bedem najbolje je sačuvan sa sjeverne i sjeveroistočne strane (sl. 4, 5), dok se na ostalim dijelovima samo sporadično vide linije kamenih blokova koji su nekad tvorili vanjsko lice bedema. Širina bedema

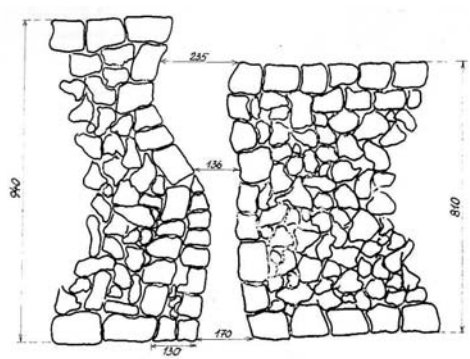
Sl. 4 Pogled na dio vanjskog lica unutrašnjeg bedema, sjeveroistočno od sporednog ulaza (Fotografija: Vedran Kos).

Sl. 5 Pogled na segment vanjskog lica unutrašnjeg bedema (Fotografija: Vedran Kos).

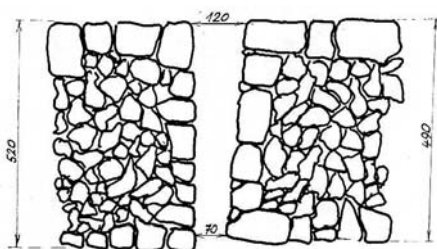
Sl. 6 Dio bedema s najvišom sačuvanom visinom (Fotografija: Vedran Kos).

Sl. 7 Glavni ulaz (Bačić 1970, 221).

iznosi između 4,5 i 9,4 m, dok prosječna visina vanjskog lica bedema na pojedinim dijelovima iznosi između 1 i 2 m, a visina najbolje sačuvanog dijela bedema iznosi 2,4 m (sl. 6). Točnu visinu vanjskoga lica unutrašnjeg bedema teško je odrediti zbog urušenih dijelova, no može se pretpostaviti da su pojedini dijelovi viši i za metar. Vanjsko lice bedema građeno je od kamenih blokova nejednake veličine, prosječna dužina većih kamenih blokova iznosi od 80 do 165 cm, a visina između 40 i 110 cm. Unutrašnji bedem građen je na manjoj prirodnoj padini, koja zapravo predstavlja granicu gornje i donje terase. Bedem je građen tako da su blokovi vanjskog dijela bedema zajedno s padinom tvorili prostor pogodan za nasipavanje manjeg kamenja. U gornji dio gradine ulazilo se sa sjeverne i sjeveroistočne strane gdje su se nalazila dva ulaza. Glavni ulaz, koji se nalazi na sjeveroistočnoj strani

ima oblik koridora dužine 8,1 m i dvije građevne faze (Bačić 1970, 219). Prvotna širina koridora na vanjskom licu bedema iznosila je oko 3 m, dok je širina na unutarnjem licu iznosila 2,35 m. Koridor se prema sredini sužavao do širine od 1,3 m (sl. 7). U drugoj fazi izgradnje, otvor na vanjskom licu bedema sužen je na širinu od 1,7 m. Upravo kod glavnog ulaza nalazi se najveća širina bedema, koja iznosi 9,4 m, što je i logično, imajući u vidu da bi prilikom napada na naselje to bio najugroženiji dio naselja. Drugi, sporedni ulaz nalazi se oko 50 m zapadnije,

Sl. 8 Sporedni ulaz (Bačić 1970, 219).

širina ulaza iznosi 0,7 m, a širina izlaza 1,2 m (sl. 8, 9). Svega desetak metara jugoistočno od glavnog ulaza smješten je manji tunel koji vodi u prostor ograđen suhozidom koji se nalazi s unutrašnje strane bedema. Tunel je bio vidljiv i prilikom Burtonovog posjeta gradini kada je zaključio kako je tunel novijeg postanka. Jedno od mogućih objašnjenja jest to da je ograđeni prostor s unutrašnje strane bedema mogao služiti kao tor za

Sl. 9 Sporedni ulaz, situacija iz 2006. (Fotografija: Vedran Kos).

ovce ili sklonište za pastire, dok je druga mogućnost da se na ovom mjestu doista nalazio ulaz u naselje, koji nije bio natkriven, samo je u kasnijim razdobljima iz nepoznatih razloga natkriven.

SI. 10 Širina vanjskog bedema (Fotografija: Vedran Kos).

SI. 11 Prosječna visina vanjskog bedema (Fotografija: Vedran Kos).

SI. 12 Tragovi kola snimljeni u blizini glavnog prilaza naselju (Fotografija: Vedran Kos).

Donji, odnosno vanjski bedem naselja širine je između 2,5 i 4,5 m, samo je na pojedinim dijelovima sačuvano vanjsko i unutrašnje lice bedema, čija visina iznosi između 1,5 i 2,5 m (sl. 10, 11). Ulaz na donju terasu, ujedno i glavni prilaz gradini, nalazio se sa sjeveroistočne strane. Oko 2 m od ulaza s vanjske strane vidljivi su na kamenu žvcu tragovi kola (sl. 12)³.

U blizjoj okolici gradine nalaze se dva kamena tumula. Prema Izvještaju AMI-ja jedan se tumul nalazi na vrhu Križnoga brega (danas nije vidljiv, zarastao je niskim raslinjem), dok se drugi tumul nalazi na padini koja gleda prema Starome gradu (vidi bilješku 1). Visina drugog tumula je oko 2,5 m, a širina oko 8 m, dok se nekoliko metara sjevernije od tumula nalazi veliki kameni nasip širine oko 3 do 4 m i dužine od oko 40 m (to bi mogao biti treći bedem koji spominje Kandler)⁴. Naposljetku se postavlja pitanje porijekla kamenih blokova i kamene ispune kojima je građen bedem. Plato na kojem je smješteno naselje flišnog je porijekla, dok je jedino predio gdje je smještena gradina vapnenačkog sastava. Najlogičnije objašnjenje je, što je već i Burton predložio (Burton 1874, 305), da su se kameni blokovi lomili na licu mjesta, te se od njih radio bedem a ujedno se dobivala iskoristiva površina za naseljavanje. Isti način izrade bedema predlaže i Čović (Čović 1983, 123). To objašnjava i Bačićevu bilješku o tome da su bedemi građeni na kulturnom sloju (Bačić 1970, 222), odnosno da je prvo osnovano neutvrđeno naselje, a da su se bedemi postepeno gradili.

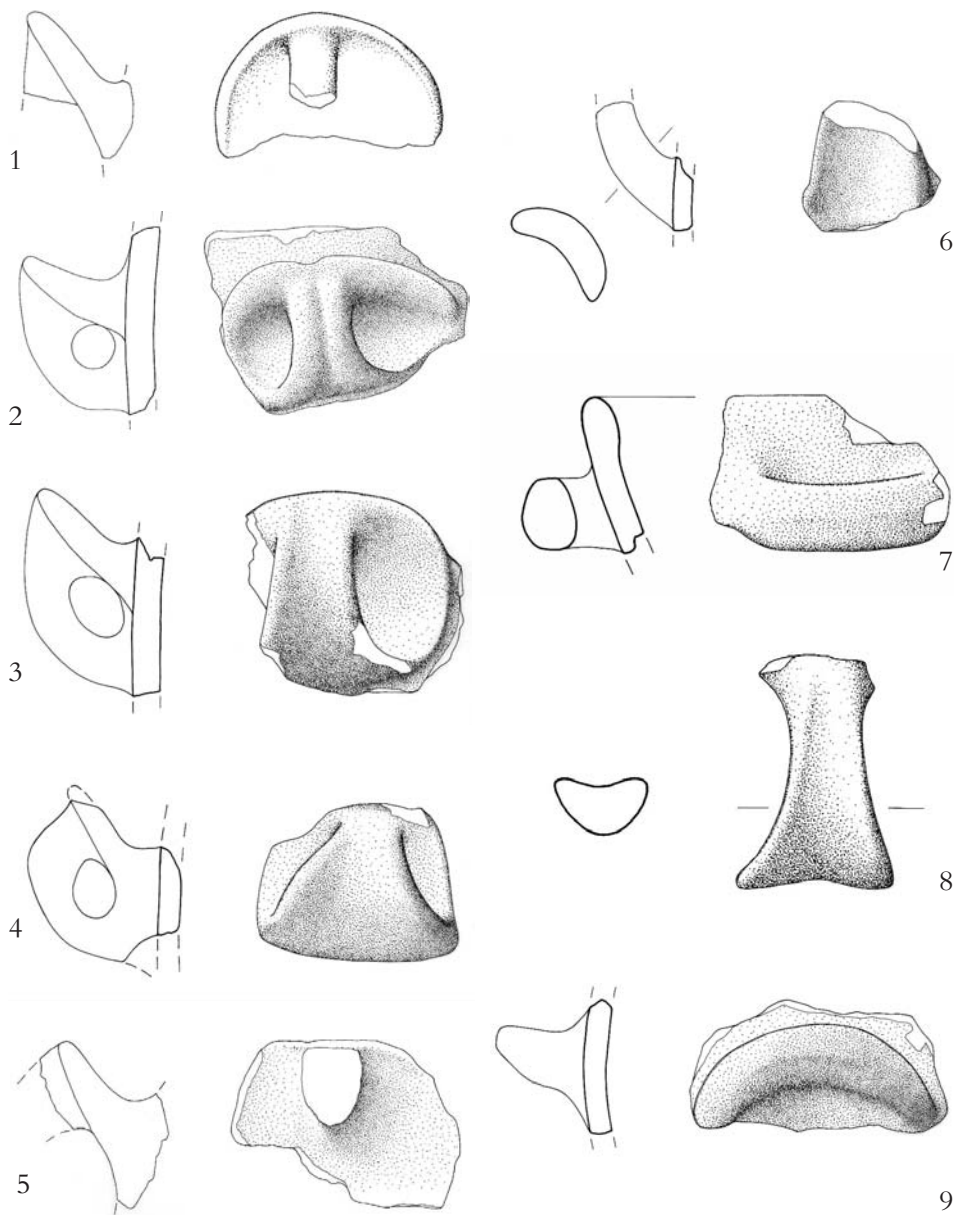
Opis i interpretacija keramičkih ulomaka

Otkriveni materijal s Bačićevih istraživanja dokumentiran je i nalazi se u AMI-ju u Puli. Cjelokupan je keramički materijal signiran i pohranjen u četiri kartonske kutije; u dvjema se nalazi keramički materijal sakupljen 1974. Iz otkrivenog materijala izdvojena su samo dva predmeta koja su izložena u prapovijesnom odjelu AMI-ja (ulomak tijela posude ukrašene bradavicom koja je okružena sa šest koncentričnih kanelura i koštani pršljen polukružnog oblika, izrađen od glavice zgloba kosti). Ostali materijal nikad nije objavljen. Otežavajuća okolnost kod obrade keramike bila je nepostojanje dnevnika i nedostatak stratigrafskih podataka s iskopavanja. Jedini stratigrafski podatak koji navodi Bačić, i koji je od velike koristi za daljnja istraživanja, jest taj da su bedemi direktno položeni na debeli kulturni sloj (Bačić 1970, 222).

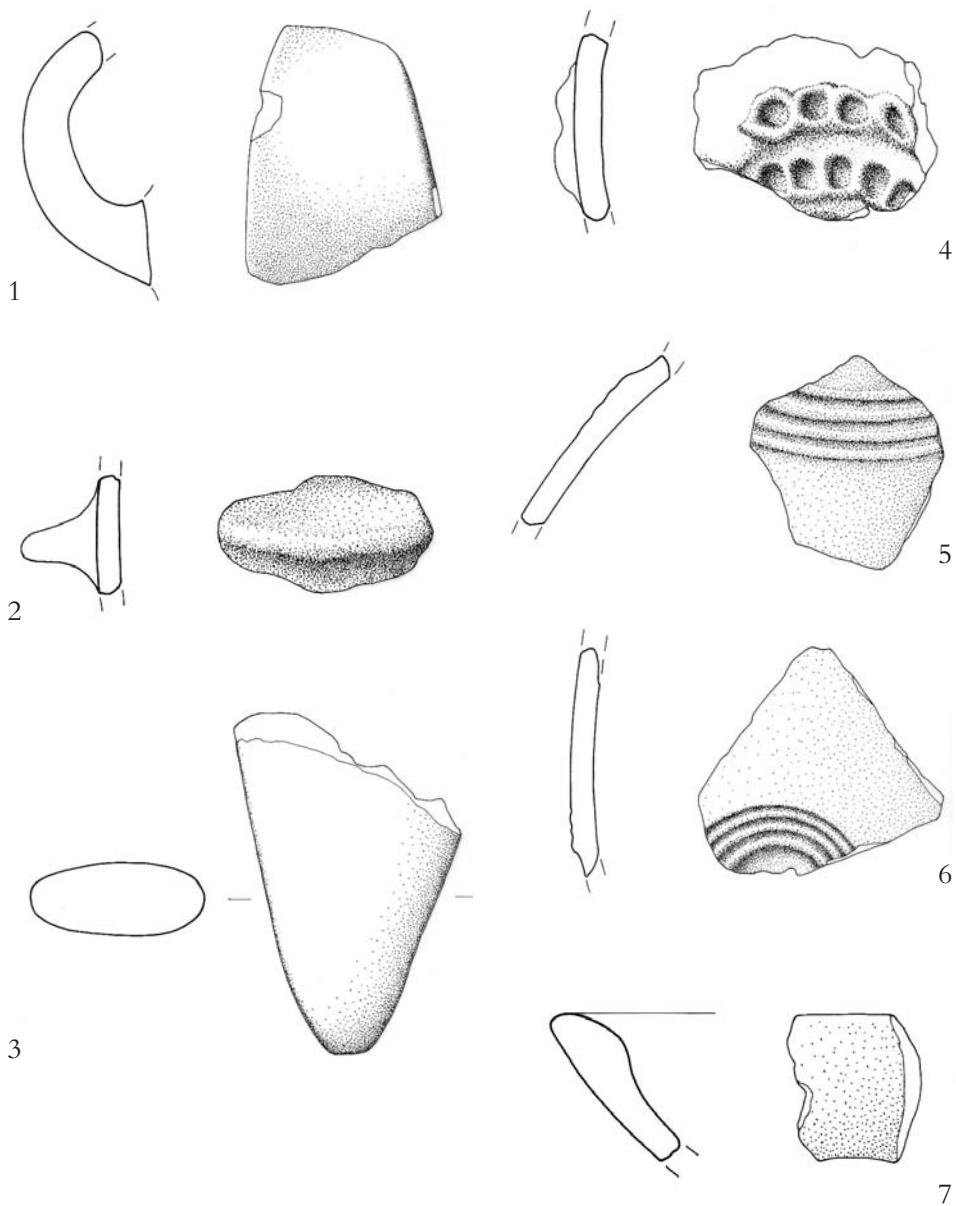
³ Teško je reći jesu li spurile iz razdoblja nastanka gradine ili, što je najvjerojatnije, novijeg datuma.

⁴ To je područje veoma zaraslo šumom pa je zasad nemoguće fotografirati i izvršiti točna mjerenja tumula i kamenog nasipa.

Za ovaj su rad izdvojeni najizrazitiji ulomci kojima je moguće predložiti dataciju gradine. Izdvojeno je 16 keramičkih ulomaka (11 ručki, 1 fragment oboda zdjele, tri ukrašena fragmenta i noga tronošca). Prevladava keramika grube fature, većina ulomaka ima primjese kvarcita ili usitnjenog vapnenca, dok se samo dva ulomka približavaju keramici fine fature. Najbrojnije su koljenasto profilirane ručke, jezičaste u gornjem dijelu i trokutaste u donjem, od kojih su tri u potpunosti sačuvane (T. I: 2, 3, 4), dok je kod dviju ručki sačuvana samo jezičasta pločica (T. I: 1, 5). Kod sva tri primjerka ručki, jezičasti gornji dio stoji zakošen u odnosu na stijenku posude. Predstavljaju tip koljenastih ručki, karakterističan za srednje brončano doba Istre (Buršić - Matijašić 1998, 65 - 70; Čović 1983, 238; Mihovilić 1997, 43 - 44). Najbliže analogije za te ručke nalazimo na gradini Gradac - Turan gdje se pojavljuju u sloju IV, sloju III, u kojem su i najčešće, te u sloju II, gdje se pojavljuju tek sporadično (Mihovilić 1997, 43 - 44). Istom periodu pripadaju također tri ulomka okomitih ručki sa suženjem u gornjem dijelu (T. I: 6, 8 i T. II: 1). Dva ulomka imaju sedlasti profil (T. I: 6, 8), a jedan od njih i zadebljan gornji dio (T. I: 8). Vjerojatno se radi o dijelu koljenastog tipa ručke, kojoj nedostaje odlomljena gornja jezičasta pločica. Analogije ovim ulomcima nalazimo na gradini Monkodonja (Buršić - Matijašić 1998, 71 - 73). Među nalazima s gradine Kunci izdvojene su dvije jezičaste drške (T. I: 9 i T. II: 2) i ulomak zdjele s horizontalno postavljenom valjkastom ručkom (T. I: 7). Među rijetkim ukrašenim oblicima ističu se tri fragmenta tijela posuda. Jedan je ukrašen s tri koncentrične kanelure koje obično okružuju bradavičasto ispupčenje (T. II: 6), dok je drugi fragment ukrašen s četiri horizontalne kanelure na prijelazu ramena u vrat (T. II: 5). Treći fragment je ukrašen s dvjema plastičnim trakama s otiscima prsta (T. II: 4). Ulomak keramike koji se najviše približava finoj keramici je dio oboda zdjele sa zadebljanjem na unutrašnjoj strani (T. II: 7). Među keramikom s Bačićevih istraživanja gradine Kunci, nalazi se i ulomak noge tronošca (T. II: 3). Ovim nalazom trokutaste noge dopunjena je karta objavljenih tronožaca u Istri, koji su uobičajena pojava na brončanodobnim gradinama sjevernog Jadrana (Mihovilić 1995, 32 - 34) i predstavljaju kontakte s istočnim Mediteranom (Hänsel, Teržan 1999, 95 s., sl. 21 i 22).

T. I Kunci, izbor keramike, M 1:2 (crteži: L. Cernički)

T. II Kunci, izbor keramike, M 1:2; osim crtež 3, M 1:4 (crteži: L. Cernički)

LITERATURA

- BAČIĆ, B. 1970. Prilozi poznavanju prahistorijske gradinske fortifikacije u Istri, u: *Adriatica praehistorica et antiqua* (Zbornik G. Novaka), Zagreb, 215 - 227
- BURŠIĆ - MATIJAŠIĆ, K. 1998. *Gradina Monkodonja*, Monografije i katalozi AMI 9, Pula
- BURTON, R. F., 1874. Notes on the Castellieri or Preistoric Ruins of the Istrian Peninsula, *Anthropologia*, Vol. I., London, 376 - 415
- BURTON, R. F., SCAMPICCHIO, A., COVAZ, A. 1878. More Castellieri, *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. VII., London, 341 - 363
- ČOVIĆ, B. 1983. Srednje brončano doba u Istri, u: *Prahistorija jugoslavenskih zemalja IV* (Bronzano doba), Sarajevo, 233 - 241
- FUČIĆ, B. 1953. Izvještaj o putu po Istri 1949. g. (Labinski kotar i Kras), *Ljetopis JAZU* 57, 67 - 146
- GIORGINI, B. 1906. Memorie storiche antiche e moderne della territorio d'Albona, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* XXII, 1906.
- HÄNSEL, B., MIHOVILIĆ, K., TERŽAN, B. 1997. Monkodonja - utvrđeno protourbano naselje starijeg i srednjeg brončanog doba kod Rovinja u Istri, *Histria archaeologica* 28/1997., 37 - 107
- HÄNSEL, B., TERŽAN, B. 1999. Brončanodobna kupolasta grobnica mikenskog tipa u Istri, *Histria archaeologica* 30/1999.
- KANDLER, P. 1848. Dell'Agro antico Albonese, *L'Istria* III, 68 - 69, 1848., 276 - 277
- KOS, V. 2006. Gradina Kunci - rezultati istraživanja godine 2005., *Obavijesti HAD - a*, XXXVIII / 2006., 64 - 68
- MARCHESETTI, C. 1981. *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*, Trst, (pretisak)
- MIHOVILIĆ, K. 1995. Školjić (Funtana) i tragovi prapovijesnih obalnih i otočnih lokaliteta Istre, *Histria archaeologica* 26/1995., 28 - 57
- MIHOVILIĆ, K. 1997. Fortifikacija gradine Gradac - Turan iznad Koromačna, *Izdanja HAD - a* 18, 1997., 39 - 59

SAŽETAK

GRADINA KUNCI PRILOZI POZNAVANJU GRADINSKIH NASELJA ISTRE

Vedran KOS

Na gradini Kunci tijekom brončanog doba, prema dosadašnjim saznanjima, razlikujemo tri stupnja naseljavanja. Prva faza označavala bi doseljavanje stanovništva na položaj i osnutak naselja. Nakon prve faze uslijedila je faza izgradnje bedema, dok je za zadnju fazu karakteristično dodatno utvrđivanje ulaza i bedema (Bačić 1970, 218 - 219), možda uzrokovano egejskim seobama.

Osnivanje gradinskih naselja u Istri okvirno se datira na kraj ranog brončanog doba, po srednjoeuropskoj kronologiji u Br A2, prema Čovićevoj kronologiji to bi odgovaralo razdoblju Istra II (Čović 1983, 117) ili sloju IV naselja Gradac - Turan (Mihovilić 1997, 43). Među ovdje prikazanom keramikom, samo dva ulomka (noga tronošca i fragment oboda zdjele sa zadebljanjem na unutrašnjoj strani), mogu se svrstati u tu fazu.¹ Međutim, posljednjim istraživanjima, u dubljim slojevima unutar naselja, pronađena je velika količina koljenastih i "iksoidnih" ručki koje su karakteristične upravo za razdoblje osnutka gradina (Hänsel, Mihovilić, Teržan 1997, 83 - 85).² Naselje je najintenzivnije bilo naseljeno tijekom Istre III (Br B2 i C). Vrijeme napuštanja naselja teško je odrediti, no prema posljednjim saznanjima, najvjerojatnije je bilo naseljeno i u željezno doba. O tome svjedoči ulomak željezne fibule, pronađen u sloju 1, prilikom posljednjih istraživanja (Kos 2006, 64 - 68).³

Nadam se da će istraživanja koja su u tijeku, razriješiti neke od nepoznanica vezanih za gradinu Kunci, ali i doprinijeti poznavanju gradinskih naselja u Istri općenito.

¹ Kako sam još prije naveo da ne postoje stratigrafski podaci vezani uz iskopavanja, tako je teško i ove ulomke datirati u kraj ranog brončanog doba, jer su isti ulomci karakteristični i za srednje brončano doba.

² Materijal s najnovijih istraživanja još uvijek je na obradi.

³ Zasad je teško utvrditi je li naselje tijekom željeznog doba bilo stalno naseljeno ili tek povremeno.

SUMMARY

THE HILL FORT OF KUNCI CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF ISTRIAN HILL FORTS

Vedran KOS

According to available information, there are three phases of the settlement process during the Bronze Age that can be distinguished at the hill fort of Kunci. The arrival of the settlers at the site and the founding of the settlement constitute the first phase. The building of the defensive walls mark the second phase, while the characteristics of the third phase are the reinforcement of the entrances and the walls (Bačić 1970, 218 - 219), which may have been caused by the Aegean migrations.

The establishment of the hill-fort settlements in Istria is generally dated to the end of the early Bronze Age, or to Phase A2 according to the Central European chronology. According to the chronology by Čović, the period would correspond to Istra II Period (Čović 1983, 117) or to Layer IV of Gradac-Turan settlement (Mihovilić 1997, 43). Among the published ceramic finds only two fragments can be dated to this period¹, a foot of a tripod and a fragment of a rim of a bowl with a thickening on the inside. However, the latest research addressing deeper layers has brought to light a large number of knee-shaped and X-shaped handles typical of the period in which the hill forts were established (Hänsel, Mihovilić, Teržan 1997, 83 - 85).² The settlement lived its most intense colonization period in the course of Istra III Period (Phase B2 and Phase C). It is difficult to determine the period of abandonment of the settlement. The latest information indicates that it was still inhabited in the Iron Age, as testified by an iron fibula discovered in Layer 1 in the course of the latest research (Kos 2006, 64 - 68)³.

I hope that further research, which is under way, will bring about solutions to all the dilemmas regarding the hill fort of Kunci.

¹ As I have already stated, there are no stratigraphic data regarding the excavations and is therefore difficult to date these fragments to the end of the Early Bronze Age due to the fact that the same fragments are also typical of the Middle Bronze Age.

² The material from the latest research is still being processed.

³ For the time being, it is difficult to determine whether the settlement was continuously or occasionally inhabited during the Iron Age.